

ВІДГУК

офіційного опонента Шарко Валентини Дмитрівни
на дисертаційне дослідження Білецького В'ячеслава В'ячеславовича
«Методичні засади реалізації виховних функцій навчання фізики в
коледжах економічного профілю», подане на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.02 – теорія та методика навчання (фізика)
13 – Педагогічні науки

Актуальність теми дисертаційного дослідження В.В.Білецького пов'язана з об'єктивними обставинами, що свідчать про наявність суспільної потреби в залученні студентської молоді до духовних цінностей, формуванні в майбутніх фахівців загальнолюдської моралі. Країна відчуває гостру потребу у фахівцях, котрі спроможні брати на себе і нести індивідуально-колективну відповідальність за дотримання законів, виконання умов праці і досягнення результатів у майбутній професійній діяльності.

У Національній доктрині розвитку освіти України наголошено, пріоритетним напрямком в її реалізації є формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, сучасної європейської цивілізації; виховання людини демократичного світогляду, яка поважає громадянські права і свободи, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини. Реалізація Національної доктрини розвитку освіти передбачає: а) підготовку людей високої моралі, здатних до творчої праці; б) формування здорового способу життя, етичне, естетично-екологічне, політичне, громадянське, правове, трудове і фізичне виховання учнівської та студентської молоді. Саме це обумовлює необхідність розробки теми, обраної здобувачем.

Автором вперше виявлені проблеми, пов'язані з дослідженням виховного аспекту навчання фізики у закладах професійної освіти, які виникли в організації освітнього процесу у студентів коледжів економічного профілю (КЕП) і потребують негайного розв'язання. Серед них: розроблення моделі методичної системи реалізації виховних функцій навчання фізики в КЕП; визначення дидактичних ліній розгортання змісту навчання фізики в контексті реалізації виховних функцій освітнього процесу; удосконалення методів, форм і засобів здійснення цього процесу в умовах сьогодення; створення методичного забезпечення для практичного впровадження запропонованої системи реалізації виховних функцій навчання фізики в коледжах економічного профілю. Способи розв'язання цих завдань

складають основу наукової новизни і практичної значущості дослідження здобувача, які ми вбачаємо у розробці та впровадженні відповідної методичної системи реалізації виховних функцій навчання фізики студентів КЕП та компонентів навчально-методичного комплексу, що її презентує.

У основному тексті дисертації вичерпно відображено хід, зміст, опрацювання і наслідки проведеного педагогічного експерименту, наведено висновки за результатами кожного з його етапів.

Значне місце відведене опису розроблених компонентів методики реалізації виховних функцій навчання фізики в коледжах економічного профілю. В роботі доведено, що використовуючи запропоновану модель, можна цілеспрямовано формувати у студентів предметну компетентність з фізики як системну властивість особистості, що проявляється в готовності та здатності до здійснення навчально-пізнавальної діяльності з фізики та включає в себе мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, ціннісно-рефлексивний, емоційно-вольовий компоненти.

Значна частина тексту дисертації синтезована на рівні, що сприяє розвитку досліджень як за науковою спеціальністю дисертанта, так і в суміжних спеціальностях з педагогічних наук. Зокрема:

– спроектована система предметної компетентності з фізики може бути використана для побудови відповідних систем компетентностей студентів з інших природничих дисциплін;

– розглянуті дидактичні лінії розгортання змісту навчання фізики в контексті реалізації виховних функцій освітнього процесу можуть бути застосовані як для навчання фізики у закладах вищої професійної освіти I-II рівнів акредитації економічного профілю, так і у закладах вищої професійної освіти III-IV рівнів акредитації та інших профілів;

– застосування дібраних засобів підтримки методики реалізації виховних функцій навчання фізики може виявитися ефективним для інших дисциплін природничо-математичного циклу у середніх і вищих закладах професійної освіти.

Обґрунтованість і вірогідність одержаних наукових результатів забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження; застосуванням комплексу методів педагогічного дослідження, адекватних його предмету, меті та завданням; різнобічною апробацією основних положень дисертації; результатами статистичного опрацювання педагогічного експерименту та впровадженням компонентів методики реалізації виховних функцій навчання фізики в освітній процес семи закладів професійної освіти України, які здійснюють підготовку майбутніх економістів.

Кількість публікацій у наукових фахових виданнях України (загалом 25 науково-методичних праць, з яких 23 написані без співавторів. Основні наукові результати дисертації представлені 10 статтями, з них 7 опубліковано в наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичному виданні іноземної держави, 2 – у виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних) і достатня апробація результатів дослідження (загалом на 15-и конференціях, з них 7-ми міжнародних, 3-ьох всеукраїнських, 5-и регіональних) свідчать про суттєвий особистий внесок автора дослідження у розвиток теорії і методики навчання фізики у закладах професійної освіти.

Особистий внесок здобувача у праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації, що написані у співавторстві, є визначальним і полягає насамперед у: обґрунтуванні важливості реалізації виховної складової в системі навчання фізики; виокремленні виховних функцій методичної системи (МС) навчання фізики в КЕП у контексті національної парадигми освіти та формуванні методичних засад їх реалізації; а також визначенні умов проведення фундаментальних фізичних дослідів, визначенні їх виховної складової, наведенні прикладів щодо застосування цих дослідів під час реалізації професійно-трудового виховання у курсі фізики.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів та висновків і списку використаних джерел до кожного розділу, загальних висновків і додатків.

У вступі з достатньою повнотою обґрунтовано важливість даної проблеми для теорії і практики навчання майбутніх економістів, доведено доцільність її дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

Перший розділ **«Теоретичні засади реалізації виховних функцій навчання фізики в коледжах економічного профілю»** містить три підрозділи, в яких висвітлено проблему визначення концептуальних засад виховання студентів у навчанні фізики в коледжах економічного профілю, розкрито психолого-педагогічні основи реалізації виховних функцій навчання фізики в закладах такого типу, визначено методологічні підходи до реалізації виховних функцій навчання фізики в КЕП.

Відповідно до поставлених завдань здобувачем проаналізовано нормативні документи, що регламентують навчальний процес у вищій школі, проведено дослідження змісту понять «виховні функції навчання», «виховний вплив», «методична система», «моделювання» та ін; розкрито підходи різних науковців до визначення виховних функцій навчання фізики

та їх видів; наведено класифікацію виховних впливів та визначено роль урочної і позаурочної роботи у їх здійсненні.

Аналізуючи стан розробки проблеми у дисертаційних дослідженнях, здобувач робить обґрунтований висновок про недостатню увагу науковців до цієї проблеми, що підтверджує результатами наукових розвідок, які засвідчують: а) відсутність робіт з цієї тематики протягом понад десяти останніх років; б) невідповідність пропонованих у окремих виданнях змісту і форм проведення виховної роботи сучасним вимогам до навчання і реаліям життя.

Результати аналізу стану підготовки викладачів до реалізації виховних функцій навчання фізики дали підстави автору для висновку, що потребують розробки і зміст навчання студентів фізики, і форми організації їх навчально-пізнавальної діяльності, і засоби та методи роботи викладачів.

Другий розділ **«Методична система реалізації виховних функцій навчання фізики в коледжах економічного профілю»** включає 5 підрозділів, у яких розкрито структуру запропонованої методичної системи реалізації виховних функцій навчання фізики в коледжах економічного профілю, визначено дидактичні лінії розгортання змісту навчання фізики в контексті реалізації виховних функцій освітнього процесу; схарактеризовано методи, форми і засоби реалізації виховних функцій навчання фізики в коледжах економічного профілю; описані заходи з практичної реалізації виховних функцій у навчанні фізики, зокрема громадянсько-патріотичного, інтелектуально-розумового, професійно-трудового, екологічного та естетичного виховання на заняттях з фізики.

Відповідно до поставлених завдань автором визначено структурні і функціональні компоненти моделі методичної системи навчання фізики, орієнтованого на реалізацію виховних функцій, як системного педагогічного об'єкту; визначено принципи організації навчального процесу, орієнтованого на досягнення поставлених виховних цілей; наведено приклади виховних заходів, спрямованих на формування в майбутніх економістів загальнолюдських та національних цінностей.

У третьому розділі **«Систематизація та інтерпретація результатів педагогічного експерименту»** описано зміст і організацію педагогічного експерименту, наведено результати експериментального навчання, здійснено експертну оцінку запропонованої методичної системи та її складових.

З урахуванням праць науковців щодо організації педагогічного експерименту автором виділено 3 етапи експериментальної роботи з упровадження методичної системи реалізації виховних функцій навчання фізики студентів КЕП (констатуючий, формуючий, контрольний).

Описано показники виявлення рівнів сформованості критеріїв результативності ступеня вихованості студентів до початку педагогічного експерименту та після його завершення. Для цього розроблено 160 показників, з яких 36 мотиваційного компонента (8 – початковий рівень, 10 – середній, 12 – достатній, 6 – високий), 39 показників когнітивно-діяльнісного компонента (13 – початковий, 10 – середній, 9 – достатній, 7 – високий), 38 показників ціннісно-рефлексивного – (12 – початковий, 10 – середній, 9 достатній, 7 - високий), 41 показник емоційно-вольового компонента – (16 – початковий, 9 – середній, 9 – достатній, 7 – високий), що наведені у додатках П-2 – П-5. Для виявлення цих показників розроблені анкети, представлені у додатках П. 9 – П. 15.

Відповідно до обраного критеріально-рівневого апарату визначено розподіли студентів у групах, включених до експерименту, за рівнями сформованості обраних показників, визначено зміни, що в них відбулися внаслідок впровадження в експериментальних групах запропонованої методичної системи. Достовірність відмінностей між розподілами студентів контрольної та експериментальної груп за обраними критеріями і показниками доведена за допомогою *t*-критерію Стьюдента.

Висновки відповідають поставленим завданням і підкріплені результатами теоретичного аналізу наукових праць та педагогічного експерименту.

Додатки мають обсяг 141 сторінку і презентують матеріали переважно методичного і експериментального призначення, що підтверджують сумлінне і відповідальне ставлення здобувача до дисертаційної роботи.

На підставі зазначеного вище вважаємо, що дисертація є завершеним, самостійним дослідженням, має чітку та логічну структуру. Теоретичні та практичні наукові результати, отримані дисертантом, мають важливе значення для системи професійної освіти в Україні і можуть бути використані для подальших досліджень з теорії та практики професійної освіти.

Оцінюючи загалом позитивно зміст кандидатської дисертації В.В.Білецького, відзначимо окремі **зауваження і побажання**:

1. Не завершено аналіз визначень «Виховні функції навчання», представлених різними авторами. Зокрема не зазначено чи відрізняються поняття «функції виховання» і «виховні функції навчання». Не зрозуміло, що автор вкладає у ці поняття, бо у авторефераті на с.9 він зазначає: **а)** в системі «викладач – студент» доцільно виокремити такі *функції виховання*: організаційна, ціннісно-орієнтаційна, профілактична, попереджувальна; **б)** у додатку Б-1 в тексті анкети пропонує студентам здійснити ранжування виховних функцій (*патріотична функція, розумова функція, екологічна функція, економічна функція, трудова функція, естетична функція*); **в)** у 1.2

(с.57) На підставі результатів аналізу літературних джерел автор зазначає, що до основних функцій виховання науковці відносять:

- *формування* у вихованців таких понять як «мати» і «батько», «сім'я» і «будинок», де важливе місце відведене *родинним стосункам*;
- *допомога* в процесі *соціалізації* шляхом налагоджування контактів через *спілкування* зі своїми однолітками, оточенням;
- розвиток *морально-духовних цінностей* як емоційний компонент, який відіграє важливу роль у духовному вихованні [74].

І далі цитує, що кожна із зазначених функцій покладається на *систему потреб*, з яких виділяють такі: потребу в домінуванні; потребу в престижі; потребу бути серед інших людей; потребу в безпеці; потребу бути індивідуальністю; потребу в піклуванні про іншого; потребу в пізнанні; потребу в красі [10, с. 708].

Не обгрунтовано, чому саме функції, представлені у позиції б), виділені автором як провідні, хоча у психології вони зазначені як такі, що діють під час опосередкованих виховних впливів.

2. Здійснено неповний аналіз доробку вчених щодо методологічних підходів до реалізації у навчальному процесі з фізики різних видів виховання (екологічного, естетичного, громадянсько-патріотичного та ін.). Зокрема:

а) розкриваючи зв'язок між культурологічним підходом до реалізації виховних функцій у навчанні фізики та вибором методів їх реалізації, не аналізуються результати дослідження з цього напрямку д.п.н. Попової Т.М. (Попова Т.Н. Культурно-историческая составляющая содержания обучения физике в общеобразовательной школе: теория, методика, практика (укр.): Монография / Т.Н. Попова. – Керчь : РИО, КГМТУ, 2009. – 348 с.);

б) розкриваючи можливості реалізації професійно-трудового виховання під час вивчення фізики, автор посилається на праці А.І.Бугайова, А. В. Цингера, П. А. Знаменського, С. Ф. Покровського [91], не звертаючись до доробку О.В.Сергєєва та ін.;

в).характеризуючи особливості здійснення екологічного виховання, не враховує результати дисертаційних досліджень вітчизняних науковців (Шарко В.Д., Куриленко Н.В., МарковичЛ.М.);

г) висвітлюючи можливості здійснення естетичного виховання на уроках фізики, не використовує і не посилається на працю В.Я.Ликова (Эстетическое воспитание при обучении физике. Книга для учителя. Из опыта работы), де автор виділяє наочно-декоративні, вербально-акустичні і структурно-логічні засоби естетичного виховання, та статтю С.І.Кунцевича (Эстетическое воспитание учащихся при решении физических задач // Молодой ученый. — 2014. — №17. — С. 505-508.);

д) аналізуючи можливості здійснення громадянського виховання під час навчання фізики, не враховує доробок В.Д.Шарко (1.Формування громадянської компетентності учнів основної школи під час вивчення

фізики.- Херсон, Вид-во ХНТУ, 2007.- 397 с.; 2. Формування громадянської компетентності учнів старшої школи під час вивчення фізики.- Херсон, Вид-во ХНТУ, 2007.- 124 с.)

Використання доробку зазначених науковців значно збагатило б методичну систему реалізації виховних функцій під час навчання студентів КЕП фізики.

3. На с.110 автор зазначає, що в моделі методичної системи утворюється змістово-технологічний блок, який виділений пунктиром і є системо - утворювальним. Проте в теорії педагогічних систем вважають таким цільовий блок, який визначає зміст і структуру всіх інших блоків. Між тим, розкриваючи механізм формування змісту фізичної освіти, автор зазначає, що на зміст освіти впливають об'єктивні (потреби суспільства в розвитку людини, науки й техніки, що супроводжуються появою нових ідей, теорій і докорінними змінами технологій) й суб'єктивні чинники (політика панівних сил суспільства), визнаючи тим самим, що системоутвірним елементом МС є цілі, які формулюються з урахуванням цих потреб (2.2. с.127).

4. У 2.2 автор зазначає, що наскрізними змістовими лініями є категоріальні структури, що узгоджуються з загальними змістовими лініями освітньої галузі «Природознавство», а саме: речовина і поле; рух і взаємодії; закони і закономірності фізики; фізичні методи наукового пізнання; роль фізичних знань у житті людини і суспільному розвитку. Якщо автор приймає ці лінії, то він має продемонструвати, як їх реалізація пов'язана з виховним впливом на студентів за обраними видами виховних функцій. Проте він цього не робить, а пропонує розглянути дидактичний підхід, відповідно з яким виокремлюється *три основні* варіанти розгортання логіки навчальної дисципліни, віддаючи їм перевагу.

5. Не зрозуміло, чому автор у контексті реалізації визначених виховних функцій навчання фізики у КЕП та напрямів їх реалізації виокремлює такі основні форми організації виховного процесу як індивідуальну, групову, фронтальну.

6. У 2.1 багато уваги приділено розкриттю сутності предметної компетентності з фізики, особливостям реалізації компетентнісного підходу у навчанні фізики. Доцільно було б це зробити у 1.3.

7. Недостатньо повно розкрито можливості позакласної роботи у реалізації виховних функцій навчання фізики. Серед наведених форм позакласної роботи відсутні «навчальна практика», «літні табори», «туристичні походи». Автор зазначає, що до позакласних форм навчання можна віднести семінари, факультативи, гуртки, домашню роботу, консультації, навчальні екскурсії. Проте нині факультативи і елективи

включено до основних видів навчальних занять у старшій школі. Проблематичним виглядає й питання про екскурсії (є уроки-екскурсії).

8. У роботі зустрічаються помилки (С.118, 119, 120, 121, 131, 132, 140 та ін..)

Зазначені недоліки дисертаційного дослідження загалом знижують його якість, проте не зменшують теоретичної та практичної значущості виконаної роботи. Рукопис є цілком завершеним та самостійним дисертаційним дослідженням, результати якого можна рекомендувати до використання в навчальному процесі закладів професійної освіти та закладів вищої педагогічної освіти. Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційного дослідження.

ВИСНОВКИ

Докладне ознайомлення з дисертаційною роботою, публікаціями та тезами конференцій дозволяють дійти висновку, що дисертаційне дослідження В.В.Білецького є самостійною завершеною працею, містить нові науково обґрунтовані результати в галузі теорії та методики навчання фізики, які в сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему підвищення якості професійної освіти майбутніх економістів шляхом реалізації виховних функцій навчання фізики в коледжах економічного профілю.

Позитивно оцінюючи одержані наукові результати дисертаційного дослідження та їх експериментальної перевірки, вважаємо, що дисертація «Методичні засади реалізації виховних функцій навчання фізики в коледжах економічного профілю» і автореферат за своїм змістом, теоретичним обґрунтуванням, новизною наукових результатів, ступенем впровадження у практику відповідають паспорту спеціальності і вимогам п.12 „Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань” до кандидатських дисертацій, а її автор Білецький В'ячеслав В'ячеславович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (фізика).

Офіційний опонент,

доктор педагогічних наук, професор,
кафедри фізики та методики її навчання
Херсонського державного університету

Шарко В.Д.

*Підпис Шарко В.
підтверджую
в.о. начальника
Жудак Н.А*

